

**Л.Б. Галицька, викладач
Чернятинський коледж
Вінницького національного аграрного університету**

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ЗАСОБІВ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Постановка проблеми. Основною рушійною силою прогресу діяльності сільськогосподарського підприємства є основні виробничі засоби, особливо їх активна частина. У зв'язку з відсутністю фінансових ресурсів у достатній кількості для своєчасного оновлення та модернізації основних виробничих засобів їх стан у більшості господарств є доволі критичним, що позначається на строках виконання агротехнологічних робіт, втратах вирощеного врожаю тощо. Тому вибір джерел фінансування в даному випадку потребує ретельного вивчення, оскільки від нього напряму залежить поновлення машинно-тракторного парку як за якістю, так і за кількістю.

Метою статті є обґрунтування використання найбільш ефективних джерел фінансування основних виробничих засобів сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан сільського господарства останніми роками покращується чому сприяють високі врожаї зернових та технічних культур. Однак технічний стан більшості видів обладнання, машин і механізмів товаровиробників за якістю та кількістю бажає кращого. Серед наукової спільноти даним проблемам приділяється велика увага. Заслуговують на увагу наукові доробки О.І. Здоровцева, М.І. Єріна, О.В. Крисального, В.С. Ніценка, С.А. Огаркова, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи та інших. Особливого значення, на думку О.В. Крисального та В.І. Топіхи, на подолання інвестиційного кризового стану саме в сільськогосподарському виробництві, оскільки зношення наявних технічних засобів наблизилось до критичної межі їх використання. Сільське господарство в останні роки працює практично без поновлення ресурсного потенціалу, що є нині чи не найголовнішою причиною неухильного спаду обсягів виробництва продукції [5]. С.А. Огарков вважає, що диспропорція у технічному оснащенні підприємств буде ще зростати, оскільки ... на ремонт і технічне обслуговування машин щорічно витрачається 70 % коштів, що направляються на придбання нової техніки, або 25 % балансової вартості

машин (у Франції – 10 %, США – 7 %) [9, с. 18]. М.І. Єрін та О.І. Здоровцев приходять до висновку, що техніка, яка надходить, має таку високу ціну, яка недоступна для більшості господарств [2, с. 28]. В.С. Ніценко порівнюючи вартість техніки придбаної у кредит та за лізингом зазначає, що економічно доцільніше купувати техніку у лізинг, але і перший і другий варіанти є фінансово ризикованими, що може призвести до втрати майна [8]. Узагальнюючи ситуацію, що склалася П.Т. Саблук зазначає, що більшість машин і механізмів відпрацювали амортизаційні строки. Значно підвищились витрати на ремонт і технічне обслуговування, а поставлена сільськогосподарському виробництву техніка дорога і не викупується споживачами у зв'язку із зростанням розриву в паритеті цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, зниженням платоспроможності господарств [12, с. 4].

Аналізуючи сучасні погляди вітчизняних науковців на питання процесу оновлення, покращення структури основних виробничих засобів, зауважимо їх різноманітні підходи. І.А. Бланк [1, с. 65] класифікує джерела фінансування на три групи: позикові, притягнуті й власні; В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.В. Барабанова і І.І. Криштопа виділяють наступні джерела: власні, залучені та централізовані [20]; В.М. Федосов, С.І. Юрій та ін. розрізняють власні, позичені та залучені фінансові ресурси [15]; В.М. Хобта деталізує їх менш розгорнуто – на зовнішні й внутрішні [17, с. 23; 18, с. 42], аналогічного підходу притримуються й М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук [16] тощо. Автори останнього підходу до зовнішніх відносять і позикові, і залучені, до яких можна віднести і точку зору В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.В. Барабанова і І.І. Криштопа. Як бачимо позиції авторів з даного питання відрізняються та доповнюють один одного.

Відповідно, важливим етапом функціонування аграрних формувань є фінансування придбання основних виробничих засобів, необхідних для здійснення операційної діяльності у технологічно обумовлені строки і без зайвих втрат.

Виклад основного матеріалу. В процесі виробництва сільськогосподарської продукції засоби праці приймають економічну форму основних фондів, а предмети праці – оборотних фондів. Основні фонди – це засоби виробництва, які багаторазово приймають участь у виробничому процесі, не змінюючи натуральної форми, тобто виконують одну і ту ж функцію на протязі ряду виробничих циклів (років), а їх вартість переноситься на собівартість виробленої продукції в сумі зносу, яка нараховується у відповідності з діючим законодавством щодо застосування національних стандартів обліку основних засобів

підприємств АПК. Основні фонди поділяються на виробничі і невиробничі [6, с. 31].

Основні виробничі фонди (основний капітал) – це сукупність засобів праці, які органічно входять в матеріально-технічну базу сільського господарства, і безпосередньо приймають участь у виробничому процесі. Невиробничі основні фонди участі у виробничому процесі не приймають, але без них не може обійтися підприємство. Сюди відносяться жилі і адміністративні будинки, дитячі садки, школи, клуби, їдальні, спортивні споруди, дома відпочинку і праці школярів, інші [19, с. 57].

Головну роль у виробничому процесі відводять саме основним засобам сільськогосподарського призначення, вартість яких сягає 90-92 % у вартості основних виробничих фондів.

Важливим шляхом підвищення економічної ефективності засобів В.І. Мацибора вважає пропорційний розвиток окремих видів основних виробничих засобів. Це дотримання оптимального співвідношення кількості поголів'я продуктивних тварин і забезпеченості їх приміщеннями, наявності окремих марок тракторів і гаражів для їх зберігання. Також одним із шляхів удосконалення структури засобів є підвищення питомої ваги активної їх частини. Співвідношення між активною і пасивною частинами засобів рекомендується 1:1 [6]. Дана точка зору автора пов'язана з розподілом на активну і пасивну частини в балансі підприємства.

Необхідною умовою покращення складу та структури основних виробничих засобів є їх відтворення. Відтворення основних виробничих засобів – це безперервне їх відновлення, яке забезпечує постійне повторення процесу виробництва. У ході відтворення засобів відновлюються і розвиваються їхні складові елементи як за натуральною формою, так і за вартістю, змінюється структура основних виробничих засобів і одночасно відбувається відновлення та розвиток їх як економічного відношення.

Розрізняють просте і розширене відтворення основних виробничих засобів. Просте відтворення припускає утворення основних виробничих засобів у кожному наступному циклі виробництва в незмінному обсязі і з фінансування заміни зношених основних засобів є нарахована сума амортизації. Просте відтворення основних засобів здійснюється в двох формах: заміна зношених або застарілих основних виробничих засобів; капітальний ремонт діючих основних засобів.

Розширене відтворення припускає кількісне і якісне збільшення діючих основних засобів або придбання нових основних засобів, здатних забезпечити вищий рівень продуктивності машин і обладнання, у кожному

наступному циклі виробництва. Джерелом фінансування в умовах розширеного відтворення є використання частини створеного додаткового продукту.

У ході повторення і відновлення виробництва фонди підприємства знаходяться у кругообігу. Кругообіг фондів – це їх рух, у процесі якого вони проходять три взаємозалежних стадії, втілюючись на кожній з них у відповідну матеріальну форму: засобів виробництва, готової продукції і грошових коштів.

На першій стадії підприємство купує засоби виробництва і робочу силу (грошова форма фондів перетворюється в товарну), на другій – відбувається процес виробництва (продуктова форма фондів перетворюється в товарну), на третій – реалізується вироблений продукт (товарна форма фондів перетворюється у свою початкову форму – грошову, кругообіг завершений) [10].

Таким чином, сільськогосподарське підприємство може забезпечити фінансування витрат на придбання активних виробничих засобів тільки на останньому (третьому) етапі кругообігу фондів, тобто за рахунок власних грошових коштів.

Виходячи з вищесказаного зазначимо, що господарство може використовувати два основних джерела відтворення основних виробничих засобів: амортизаційні відрахування та чистий прибуток, які відносять до власних. Деякі автори додають й інші власні джерела (резервний капітал, внески засновників підприємства), які не справляють суттєвого впливу на зміну ситуації.

В економічно розвинених країнах амортизаційні відрахування є важливим джерелом фінансування інвестицій і становлять близько 40% загального обсягу поточних і капітальних затрат підприємств, здійснюваних із позабюджетних джерел (в Україні цей показник становить 10-15%). Західний досвід показує, що пільгова амортизаційна політика, разом з політикою кредитної експансії дозволяє підтримувати високий рівень самофінансування інвестицій в інноваційний розвиток протягом тривалого періоду [3, с. 164].

Серед зовнішніх необхідно виділити наступні фінансові ресурси: кредити банків та кредитних спілок, іноземні інвестиції, кошти, отримані від емісії і продажу цінних паперів (акцій та облігацій), внески у статутні фонди у вигляді часток, лізинг, селенг [3, 19]. Інші автори до даної групи ще додають кредиторську заборгованість, бюджетні асигнування, страхові відшкодування, благодійні внески тощо [11].

В процесі розгляду зовнішніх джерел фінансування їх поділ на позикові й залучені проводиться не буде, так як суттєвого впливу на результати наших досліджень не справлятиме.

Нестача власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств змушує їх залучати на ринках капіталів. Особливу роль відводять ринку банківського кредитування. Якщо для розвитку дрібних товаровиробників притаманні невеликі розміри кредитів, то для середніх та великих вони є суттєвими, особливо для придбання основних виробничих засобів. В реаліях України банківські заклади не зорієнтовані на кредитування вітчизняного сільгосптоваровиробника через наявність декількох причин: незадовільного фінансового стану великої кількості сільськогосподарських підприємств; великих відсоткових ставок в умовах ризикового кредитування; відсутності високоліквідного заставного забезпечення; надання довгострокових кредитів в умовах невизначеності. Вказана ситуація погіршилася також внаслідок фінансової кризи 2008 р., – вартість кредитів зросла за півріччя 2008 р. з 18 % до 35 %. В результаті тільки на початку 2009 р. обсяги кредитування сільського господарства скоротилися на третину.

Незначні темпи кредитування аграрних підприємств нерозривно пов'язані зі строками, на які надаються кредити, так як тільки довгострокові кредити дозволяють суб'єкту господарювання розпоряджатися ними як власними коштами. Проведені нами дослідження свідчать, що переважна кількість кредитів – це короткострокові та середньострокові кредити. Частка кредитів до одного року за півроку 2012 р. становила 43,7 % (16174 млн грн), від одного до п'яти років – 47,7 % (17623 млн грн). Кредити, надані на строк більше 5 років становили лише 8,6 % (3182 млн грн) від загального їх обсягу [4], що явно недостатньо для оновлення основних засобів і забезпечення фінансової стійкості підприємств.

За оцінками експертів, загальна потреба галузі в кредитках становить від 90 до 250 млрд грн, з них щорічна потреба в оборотних коштах – 7-8 млрд грн, інша частина коштів потрібно на оновлення основних фондів.

До речі, в Україні функціонує на сьогодні 176 банків. Проте близько 20 практикують у своїй діяльності надання послуг з агрокредитування. На них наразі припадає до 80 % сільгосппозик. Кредитний портфель в аграрній сфері сягає майже 6 % загального кредитного портфеля банків [13]. Основними «гравцями» на ринку кредитування АПК виступають АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Банк «Київська Русь», ПАТ «VAB Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк», ПАТ «Державний ощадний банк України».

Важливим елементом фінансування придбання складної сільськогосподарської техніки є компенсація відсоткових ставок кредитів комерційних банків. Насторожує і те, що всього 200 млн грн передбачено на компенсацію кредитних відсотків комерційних банків. Відомо усім, що найдорожчі гроші з процентною ставкою 20-22 % тільки в Україні. На 1 грн держави, яка компенсує кредитну ставку, що була у межах 10-15 %, бізнес залучає 10 грн. Потреби ж кредитування сільськогосподарського сектору сягають в межах 15-20 млрд грн. Якби держава вирішила підтримати виробників через відшкодування процентних ставок, у такому разі в бюджеті необхідно було виділити до 5 млрд грн [14].

Альтернативою кредитам банків виступають операції лізингу. Його перевагами перед іншими видами інвестування є те, що він: дозволяє забезпечити високу оперативність і гнучкість у розв'язанні виробничих завдань шляхом тимчасового використання устаткування (на необхідний період часу), а не його придбання; надає можливості для використання найсучаснішої техніки, дозволяючи при цьому ліквідувати існуючі протиріччя між потребою використання для підвищення конкурентоспроможності та швидким моральним зносом цієї техніки (у більшості випадків дуже дорогої) у сучасних умовах; дозволяє позичальникові фінансувати інвестиційну діяльність без застави; дає можливість отримати податкові преференції, тобто віднесення всього лізингового обладнання на витрати й податковий кредит по ПДВ.

У 2012 р. загальний обсяг угод лізингових компаній з аграріями становив близько 4,3 млрд грн, що вдвічі вище показників 2011-го. А до 2015 р. Кабінет Міністрів прогнозує придбання аграріями 4 тис одиниць складальної сільськогосподарської техніки в лізинг. Серед найпоширеніших програм для аграріїв – фінансовий лізинг строком до трьох років, що дозволяє сплачувати борг сезонно [7].

Донедавна постійні програми для аграріїв були у п'яти-шести лізингових компаній, одна з яких державна – це «Украгролізинг». В 2012 р. в цей напрям кредитування аграріїв увійшли також «Приватбанк» і «VAB Лізинг».

Стосовно статистики в сфері лізингових послуг сьогодні, то в п'ятірку кращих компаній за обсягом лізингового портфеля в усіх сферах промисловості України займають такі компанії, як «ВТБ Лізинг Україна», «Райффайзен Лізинг Аваль», «ОТП Лізинг», «Український Лізинговий Фонд», «Уні Кредит Лізинг». Вони й надалі збираються дедалі більше нарощувати обсяги лізингового портфеля й залучати інші джерела фінансування своїх угод, наприклад, іноземні інвестиції на міжнародному

ринку фінансових послуг. Це в майбутньому дасть таким компаніям більше перспективних клієнтів [7].

Перспективним видом інвестування виступає селенг, який передбачає передачу за певну плату прав користування та розпорядження майном власника (устаткуванням, будинками та спорудженнями, запасами сировини та матеріалів, цінними паперами, грошовими коштами, продуктами інтелектуальної праці). Зарубіжна практика свідчить про високу ефективність даного механізму формування інвестиційних ресурсів. Сьогодні він поширюється й у вітчизняній практиці [3].

Великим попитом користується механізм мобілізації залучених коштів шляхом емісії цінних паперів, а також розміщення їх на вторинному ринку. Дане джерело доступне для акціонерних компаній (ПрАТ і ПАТ). Грошові кошти надходять до компаній після емісії акцій та їх розміщення на площадках фондових бірж серед інституціональних та ін. інвесторів. Неабиякого успіху досягли великі агропромислові формування, які розмістили свої акції на площадках фондових бірж Варшави (Kernel Holding, Astarta Holding, KSG Agro, Milkiland, Ovostar Union, Agroton, Industrial Milk Company), Лондона (МНР, Avangardco, Ukrproduct) і Франкфурта (Mriya Agro Holding, MCB Agricole, Sintal Agriculture).

Інвестування за рахунок випуску та реалізації облігацій підприємства (емісії облігацій підприємства). Законодавство України обмежує розмір емісії облігацій 25% суми статутного фонду підприємства (компанії). Як вважає І.А. Бланк, це джерело мобілізації інвестиційних ресурсів є доступним лише для підприємств, які мають значний статутний фонд, високий імідж, і в умовах України практично не використовується [1]. Даним джерелом активно користуються великі агропромислові корпорації (UkrLandFarming, Industrial Milk Company, Kernel Holding, МНР, Креатив груп, ін.).

Непублічні компанії використовують механізм залучення грошових коштів через розширення статутного фонду за рахунок додаткових внесків. Застосування даного механізму означає, що власник компанії (одержувач інвестицій) поступається часткою своїх повноважень в управлінні компанії.

Серед нерозглянутих механізмів залучення грошових коштів потрібно виділити: податкові інвестиційні кредити, кредити міжнародних банків (наприклад, Всесвітнього банку, ЄБРР) та груп банків, гранти та ін.

Висновки. У процесі формування складу та структури основних виробничих засобів, необхідних для здійснення операційної діяльності, виникає потреба у фінансових ресурсах, склад та структура яких повинна бути оптимальними. Зростання частки власних коштів, використаних на закупівлю техніки, машин, обладнання, позитивно впливає на фінансову

діяльність та стан підприємств. Надмірна частка залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивідендів за акціями, дохід за облігаціями, зменшення ліквідності балансу підприємства, підвищення фінансових ризиків.

Бібліографічний список: 1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учеб. пособие / И.А. Бланк. – Киев: МП «ИТЕМ» ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. – 405 с. 2. Єрін М.І. Перехідній економіці України необхідні відповідні економічні важелі та методи / М.І. Єрін, О.І. Здоровцев // Економіка АПК. – 1996. – № 6. – С. 26-34. 3. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: Підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с. 4. Кредитование сельхозпредприятий Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zet.in.ua/zakonoproekt/apk/kreditovanie-selхозpredpriyatij-ukrainy/>. 5. Крисальний О.В. Методологічні основи механізму формування і діяльності спільних підприємств / О.В. Крисальний, В.І. Топіха // Економіка АПК. – 1996. – № 8. – С. 31-38. 6. Мацибора В.І. Економіка сільського господарства: підручник / В.І. Мацибора. – К.: Вища школа, 1998. – 415 с. 7. Музичка І. Кредит чи лізинг? / І. Музичка // Агробізнес Сьогодні. – 2013. – № 21 (268). 8. Ніценко В.С. Відновлення машинно-тракторного парків через здешевлення кредитів банків / В.С. Ніценко // Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: «Абетка». – 2006. – № 14. – С. 119-121. 9. Огарков С.А. Формирование эффективной структуры основных фондов: критерии и взаимосвязь факторов / С.А. Огарков // Аграрная наука. – 2005. – № 6. – С. 18. 10. Основи економічної теорії: підручник / За ред. Ю.В. Ніколенка. – 3-тє вид. – К.: ЦУЛ, 2003. – 540 с. 11. Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент: учебник / Л.Н. Павлова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юнити-Дана, 2003. – 269 с. 12. Саблук П.Т. Розвиток аграрної економічної науки та її завдання на сучасному етапі здійснення аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 1996. – № 12. – С. 3-12. 13. Степанюк О. Агрокредитування: новий погляд, нові підходи / О. Степанюк // Агробізнес Сьогодні. – 2013. – №6 (253). 14. Степанюк О. Бюджет-2014. Виживе найсильніший / О. Степанюк // Агробізнес Сьогодні. – 2014. – №3 (274). 15. Теорія фінансів: підручник / [П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: ЦУЛ, 2010. – 576 с. 16. Фінанси (теоретичні основи): підручник / М.В. Грідчина, В.Б. Захожай, Л.Л. Осіпчук та ін.; Під кер-вом і за наук. ред. М.В. Грідчиної, В.Б. Захожая. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: МАУП, 2004. – 312 с. 17. Хобта В.М. Керування інвестиціями: механізм, принципи,

методи: навч. посібник / В.М. Хобта. – Донецьк: ІЭП НАН України, 1996. – 87 с. 18. Хобта В.М. Проблеми й перспективи розвитку лізингу в Україні: Монографія / В.М. Хобта, В.А. Гайдук. – Донецьк: ІЭП НАН України, 2000. – 68 с. 19. Шваб Л.І. Економіка підприємства: навч. посібник / Л.І. Шваб. – К.: Каравела, 2007. – 584 с. 20. Шило В.П. Фінанси підприємств: теорет.-практ. посібник / В.П. Шило, С.Б. Ільїна, В.В. Барабанова, І.І. Криштопа. – К.: Кондор, 2011. – 429 с.

Галицька Л.Б. Джерела фінансування основних виробничих засобів в сільськогосподарських підприємствах. Розглянуто основні проблеми аграрного сектору економіки на сучасному етапі. Проаналізовано основні джерела фінансування основних виробничих засобів, їх переваги та недоліки.

Galizka L. Directions finance major production facilities in farms. It is considered the main problems of the agricultural sector today. The basic source of financing of fixed production assets, their advantages and disadvantages.